
Historia

CHORYŃ

dawn. Chorynia

Nazwa wsi pojawia się w źródłach od 1366 r. Co najmniej od końca XIV do końca XV w. należała do rycerskiego rodu Łodziów Choryńskich, następnie od około poł. XVI w. do pocz. XVII w. do Brodnickich z Brodnicy. W 1604 r. część Choryni przeszła w ręce Anny Ponieckiej z Brodnickich, a druga część w 1620 r. w ręce Bojanowskich poprzez małżeństwo Anny z Brodnickich z Świętosławem Bojanowskim. Około połowy XVII w. część Ponieckich dzierżył Wojciech Radowiecki, a w końcu XVII w. druga część należała do Jakuba Śliwnickiego i jego żony Zofii de Rossen. Z ich fundacji w 1697r. odbudowany został zawalony kościół w Choryni. W roku 1701 Jakub Śliwnicki odkupił część majątku od Wojciecha Radowieckiego. Przypuszczalnie ok. 1725 r. majątek przeszedł w ręce rodziny Radomickich. Pierwszym właścicielem z tego rodu był Jan Antoni Radomicki, wojewoda inowrocławski, starosta międzyrzecki i generał wielkopolski. Po nim dobra odziedziczyły jego dwie córki, z czego Choryń wraz z Graniecznikiem otrzymała w 1735 r. Franciszka Szodraska z Radomickich. W 1769 r. dobra zostały sprzedane Piotrowi Drwęskiemu herbu Gozdawa. W 1786 r. majątność odziedziczyli jego synowie, z których Choryń przejął Jan Drwęski (w 1803 r.) W 1812 r. majątność kupił Maksymilian Taczanowski, ożeniony z siostrą Jana Drwęskiego Franciszką, a następnie w 1834 r. odziedziczył ją ich syn Józef ożeniony z Katarzyną z Hersztopskich. Za jego czasów w Choryni przynajmniej dwukrotnie w latach 1831 – 32 przebywał Adam Mickiewicz, który we wrześniu 1831 r. został ojcem chrzestnym córki Taczanowskich Zofii. Po śmierci Józefa Taczanowskiego w 1868 r. właścicielem Choryni został jego syn Edmund, a po nim z kolei syn Edmunda Stefan. W 1892 r. majątek odziedziczył Józef Taczanowski. W 1901 r. majątność przejął Władysław Taczanowski, który w 1913 r. zmuszony był ją sprzedać Pruskiej Komisji Kolonizacyjnej, od której zakupił ją książę Wilhelm Ernst von Sachsen – Weimar – Eisenach z Racotu. Po I wojnie światowej dobra w 1920 r. przeszły na własność Skarbu Państwa i jako domena państwowa znajdowały się w dzierżawie. W 1932 r. wyłączono Choryń z dóbr racockich i przekazano ją wraz z Wyskocią Fundacji Sułkowskich. Założenie dworskie w Choryni istniało co najmniej od schyłku XVII w. Dworek wymieniany w wizji z 1772 r. jako „drewniany stary i do reparacyi wcale nie zdalny, lecz przykrycia nowego tymczasem przynajmniej potrzebujący, drzewo w nim wszystko spróchniałe i złe, przyciesiów ani znaku nie masz”. Dalej w podwórzu znajdowały się następujące budynki: domek, mielcuch, obora, oborka dla świń, owczarnia, dwie wielkie stodoły, dwie wielkie stajnie rozdzielone wozownią, spichlerz, spichlerzyk. W 1881 r. powierzchnia dóbr wraz z folwarkiem Katarzynowo i Graniecznik wynosiła 1091,5 ha, z czego 762,2 ha liczyły pola, 85,3 ha łąki, 2,6 ha pastwiska, 181,4 ha lasy, a 58,11 ha nieużytki, podwórze i park. Gospodarstwo specjalizowało się wówczas w hodowli bydła rasy holenderskiej, działała tu również mleczarnia. W 1913 prowadzono hodowlę 86 koni, 245 krów, 365 świń i 465 owiec. W okresie międzywojennym dzierżawcą majątku był Aleksander Janasz, a gospodarstwo specjalizowało się w hodowli oryginalnych nasion pszenicy, żyta i buraków cukrowych, działała tu także górzelnia.

ZAŁOŻENIE DWORSKIE W Choryni usytuowane jest we wschodniej części wsi po północnej stronie drogi prowadzącej do Jerki i po południowej stronie linii kolejowej Kościan – Gostyń. Składa się z zespołu rezydencjonalnego i folwarcznego. Od strony zachodniej zespół dworski sąsiaduje z kościołem parafialnym pw. św. Katarzyny, zbudowanym w 1851 r., w stylu neogotyckim z fundacji Józefa Taczanowskiego.

ZESPÓŁ REZYDENCJONALNY zajmuje południową część założenia i składa się z dworu, dwóch oficyn i parku. Dwór położony jest we wschodniej części parku. Przed frontem dworu niewielki podjazd prowadzący od reprezentacyjnej bramy. Naprzeciwko dworu po jego wschodniej stronie na granicy z podwórzem folwarcznym usytuowana jest oficyna (I), druga oficyna (II) położona jest w północno – wschodniej części parku, na północ od oficyny (I), także na granicy z podwórzem.

DWÓR w Choryni istniał już co najmniej w XVII w. i usytuowany był prawdopodobnie w tym samym miejscu co obecna rezydencja. Pierwszy znany opis pochodzi z 1722r. Wynika z niego, że był to budynek parterowy, częściowo podpiwniczony, z użytkowym poddaszem, o ścianach otynkowanych, nakryty dachem pokrytym gontem. W wizji w 1769 r. wzmiankowany jest dwór drewniany stary w złym stanie, będący prawdopodobnie tym samym obiektem lub też nowym budynkiem wzniesionym w miejscu starej siedziby. Prawdopodobnie wkrótce potem przystąpiono do remontu starej siedziby lub też do wznoszenia nowej, której murowane fragmenty zostały wykorzystane przy wznoszeniu nowego klasycystycznego dworu. Obecny budynek dworu pochodzi z pocz. XIX w. i wzniesiony został prawdopodobnie już przez Taczanowskich. Po połowie XIX w. rozbudowany został o boczne skrzydło od strony elewacji tylnej oraz o boczny aneks od strony południowej. Jest to budynek murowany z cegły, parterowy z podpiwniczonym fragmentem w części północnej, wzniesiony na rzucie prostokąta z parterowymi aneksami od strony północnej i południowej oraz dwukondygnacyjnym skrzydłem od strony elewacji tylnej, zachodniej. W aneksie północnym dworu, będącym pozostałością po starszej siedzibie, zachowały się trzy sklepione krzyżowo na gurtach pomieszczenia. Oba aneksy nakryte zostały dachami płaskimi, a tylne skrzydło niskim dachem dwuspadowym o wysuniętych okapach. Elewacje tynkowane z zamkniętymi prosto otworami, z zachowanym detalem. Elewacja frontowa wschodnia ze środkową częścią siedmioosiową z boniowaniem w narożach, z umieszczonym pośrodku otworem drzwiowym, ujętym po bokach w pary kanelowanych pilastrów, nad którymi belkowanie, a wyżej pas ozdobiony akantowymi konsolkami. Powyżej trójkątny naczółek obwiedziony profilowaniem i ząbkami. Otwory okienne ujęte w obramienia z dekoracją nadokienną w formie podwieszonej girlandy. Elewacje frontowe bocznych aneksów dwuosiowe z oknami ujętymi w profilowane obramienia. Ściana aneksu północnego zwieńczona attyką z pełnego muru z zagłębionymi owalnymi płycinami aneksu południowego, zamknięta jedynie gzymsem wieńczącym. Elewacje boczna i tylna z częściowo zachowanym detalem, częściowo przekształcone. Układ wnętrza dwutraktowy, w środkowej części z sienią na osi, a w aneksach trzytraktowy. W drugim trakcie znajdowała się jadalnia z klasycystycznym piaskowcowym kominkiem. Do jadalni od strony południowej przylegała prawdopodobnie dawna biblioteka, połączona dalej z ciągiem pomieszczeń mieszkalnych właścicieli znajdujących się w południowym aneksie wśród których był także gabinet pana domu, a do którego prowadziło osobne wejście od strony południowej. Pomieszczenia kuchenne skupione były w północnym aneksie w sklepionych krzyżowo pomieszczeniach, a po wybudowaniu tylnego skrzydła zostały tam przeniesione.

OFICYNA (I) wzniesiona została przypuszczalnie w latach 20 lub 30 XIX w., przebudowana później. Budynek murowany z cegły, wysoko podpiwniczony, parterowy z mieszkalnym poddaszem, nakryty dachem naczółkowym pokrytym dachówką zakładkową, z trzyosiową

wystawką od strony frontowej zachodniej. Oficyna na rzucie prostokąta z dobudowaną później od frontu werandą z tarasem. Elewacje tynkowane z zachowanym częściowo detalem. Elewacja frontowa siedmioosiowa z boniowanymi narożnikami, z oknami wspartymi na wspólnych podokiennikach na gładkich kostkowych konsolkach, zwieńczona profilowanym gzymsem. Pierwotnie okna ujęte w profilowane obramienia. Pośrodku prawdopodobnie pierwotnie znajdował się otwarty ganek z końca XIX lub początku XX w. o dwóch parach kwadratowych filarów, później przeszklony. Elewacja wystawki w połaci dachowej ujęta po bokach w pilastry, nad którymi belkowanie i trójkątny naczółek z tarczą zegarową pośrodku. Pierwotnie, prawdopodobnie, drugie wejście do oficyny prowadziło od strony podwórza, obecnie zamurowane. Dodatkowe wejście prowadzi od strony elewacji szczytowej północnej.

OFICyna (II) przeznaczona była pierwotnie na mieszkanie zarządcy i pracowników folwarcznych, wzniesiona została w końcu XIX lub na początku XX w. Budynek murowany z cegły, nie podpiwniczony, dwukondygnacyjny, nakryty dachem dwuspadowym, pokrytym pierwotnie dachówką, obecnie blachą. Postawiony na rzucie prostokąta z późniejszym parterowym aneksem poprzedzającym główne wejście od strony od strony wschodniej oraz dobudówką od strony zachodniej. Elewacje tynkowane z zamkniętymi prosto otworami, podzielone płaskimi lizenami, ujmującymi osie okienne, pomiędzy którymi umieszczone zostały odcinki gzymsu między parterem i piętrzem. Być może pierwotnie elewacje nie tynkowane pozostawione w cegle.

PARK o pow. ok. 5 ha krajobrazowy założony w końcu XVIII w. na bazie starszego drzewostanu. Część wschodnia parku o charakterze regularnym, część zachodnia ze strumieniem i stawem. Główny wjazd prowadził od strony południowej aleją dochodzącą do owalnego dziedzińca. Zachowane słupki bramy wjazdowej z klasycystycznym profilowaniem. Obecnie w północnej części parku, na wprost wjazdu, zlokalizowane nowe budynki biurowe. Drzewostan parku tworzą głównie dęby szypułkowe, jesiony, topole białe i czarne, świerk zwyczajny.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY istnieje co najmniej od końca XVII w. Być może ówczesny dziedziniec zlokalizowany był częściowo na miejscu obecnego podwórza. W 1722 r. wzmiankowany był piec do suszenia lnu, kuchnia z piecem chlebowym, czeladnica, mielcuch do produkcji piwa i słodownik, gorzelnia, obory, chlewy, 2 owczarnie, 2 stodoły stojące pomiędzy nimi spichlerz, 2 stajnie i wozownia. W 1735 r. wymieniane podwórze z budynkami dworskimi tj. kuchnia, mielcuchem, budynkiem, gdzie był młyn koński, stajnią z wozownią, drugą stajnią, owczarnią, oborami, chlewem, dwoma stodołami. Kolejna wizja dóbr z 1769 r. przynosi informację o mielcuchu, oborze z czterema chlewikami, obórze małej dla świń, owczarni, dwóch stodołach, dwóch stajniach po między którymi wozownia oraz o spichlerzu pośrodku dziedzińca. Wszystkie budynki były w złym stanie, niektóre nawet nie nadawały się do remontu.

Obecnie zespół folwarczny składa się z podwórza gospodarczego i kolonii domów pracowników folwarcznych. Dziedziniec z zachowaną zabudową powstała od końca XVIII do XX w., założony na rzucie litery L. Starsze zabudowania zachowane w północnej części dziedzińca, być może więc tam znajdowało się najpierw podwórze. Na teren podwórza prowadzą wjazdy od strony północnej i południowej, zachowane częściowo stare ogrodzenie i bramy, starsze murowane z kamienia polnych ogrodzenie od strony parku, nowsze, murowane z cegły od północy. Na zachód od północnej części podwórza znajduje się niewielki stawek, służący pierwotnie do pojenia zwierząt. W części północnej podwórza w pierzei południowej, sąsiadującej niegdyś bezpośrednio z parkiem, wznosi się od wschodu kuźnia, dalej w kierunku zachodnim spichlerz, a następnie budynek mieszkalny, będący prawdopodobnie starym spichlerzem. Na północ od tych zabudowań znajdują się powojenne budynki gospodarcze. W części wschodniej pierzei północnej zachowana stodoła ze spichlerzem. Niegdyś po jej zachodniej stronie znajdowała się niewielka ceglana chlewnia z 2 połowy XIXw., obecnie nie istniejąca. We wschodniej pierzei wznosiły się niegdyś dwie stodoły, rozebrane po 1980 r., natomiast w pierzei południowej zachowała się owczarnia (I). Ponadto pośrodku części wschodniej podwórza niedaleko stodoły usytuowana jest stajnia z 4 ćw. XIX w., przebudowana później na oborę, a nie daleko oficyny (II) w pierzei południowej owczarnia (II), obecnie obora. Na zachód od zespołu folwarcznego i rezydencjonalnego przy drodze prowadzącej do Racotu znajduje się kolonia mieszkalna pracowników folwarcznych.

BUDYNEK MIESZKALNY usytuowany przy północnej granicy parku, jest przypuszczalnie starym spichlerzem wzmiankowanym w wizji z 1769 r., przekształconym na początku XIX w. na mieszkania służby folwarcznej. Budynek murowany z kamienia polnego i cegły, nie podpiwniczony, dwukondygnacyjny nakryty dachem dwuspadowym z dwukondygnacyjnym użytkowym poddaszem. Wzniesiony na planie prostokąta, obecnie o dwutraktowym układzie pomieszczeń. Elewacje tynkowane dwoma rodzajami tynku - o fakturze chropowatej w płaszczynach ścian i gładkim w elementach dekoracyjnych tj. w partii profilowanych gzymsów, prostych opaskach okiennych, poziomych i pionowych pasów dzielących szczyty i elewacje. Zachowane stare otwory, z których dawne tj. wejściowy i okienka poddasza zamknięte odcinkowo, a nowsze okienne prosto.

OWCZARNIA (II) obecnie obora usytuowana w pierzei południowej, wzniesiona w końcu XIX w., murowana z cegły, parterowa z magazynowym poddaszem dostępnym przez zewnętrzne schody, nakryta dachem dwuspadowym pokrytym eternitem. Wzniesiona na planie wydłużonego prostokąta z bocznym skrzydłem dostawionym pośrodku elewacji północnej. We wnętrzu sklepienie ceramiczne odcinkowe na podciągach metalowych wspartych na żeliwnych kolumnach. Elewacje tynkowane z zachowanym detalem jedynie w partii północnego skrzydła, gdzie szczyt podzielony lizenami i zakończony fryzem schodkowym.

SPICHLERZ usytuowany w zachodniej części pierzei południowego podwórza, powstał prawdopodobnie w końcu XVIII w. Jest to budynek murowany z cegły i kamienia polnego, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, z dwukondygnacyjnym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. Wzniesiony na planie prostokąta z wydzielonymi dwoma pomieszczeniami w części zachodniej. We wnętrzu w piwnicy sklepienia częściowo krzyżowe, częściowo kolebkowe, wyżej stropy drewniane belkowe nagie. Więźba dachowa krokwiowo - jętkowa. Elewacje tynkowane, pokryte dwoma rodzajami tynku tj. chropowatym w płaszczynach ścian, gładkim w partii detali - narożnych lizen, prostych obramień okiennych, płaskich pasów międzykondygnacyjnych, gzymsu wieńczącego, oraz pozornego ryzalitu pośrodku elewacji frontowej północnej. Otwory okienne zamknięte prosto, drzwiowe odcinkowo, z zachowaną pierwotną stolarką drzwi ramowo - pływających na klutych zawiasach pasowych.

STODOŁA ZE SPICHLERZEM w pierzei północnej powstała w 2 poł. XIX w., murowana z cegły na podmurówce z kamienia polnego, w partii spichlerza wewnątrz podzielone na dwie kondygnacje, całość nakryta dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. Zbudowana na planie prostokąta, część spichlerzowa zajmuje dwie osie od strony zachodniej. Elewacje pozostawione w cegle, podzielone prostymi

pilastrami wyprowadzającymi podział na osie, zamkniętymi odcinkowymi, ślepymi arkadami. Szczyty zakończone drobnym fryzem schodkowym, natomiast pod okapami zachowane ozdobne drewniane wiatrownice.

KUŹNIA wybudowana została w końcu XVIII w., murowana z cegły, kamienia polnego i gliny, parterowa z poddaszem, nakryta dachem naczółkowym pokrytym dachówką karpieńską. Przed elewacją frontową północną podcień utworzony z czterech drewnianych słupów podtrzymujących pulpitowy dach. Elewacje tynkowane o zmienionych częściowo otworach okiennych, w ścianie szczytowej zachodniej zamknięte półkoliście okno ujęte w prostą opaskę. Elewacja frontowa podzielona rytmem płytkich, półkoliście zamkniętych blend. Elewacje zakończona profilowanym gzymsem.

KOLONIA DOMÓW PRACOWNIKÓW FOLWARCZNYCH składa się z pięciu domów (nr 6, 13, 15, 17 i 19) powstałych w 2 połowie XIX w. i na pocz. XX w. Wszystkie budynki murowane z cegły, parterowe z użytkowymi poddaszami, nakryte dachami dwupołaciowymi lub naczółkowymi (domy nr 17 i 19), dom nr 15 dachem czterospadowym. Pokrycie dachów pierwotnie z dachówki, obecnie częściowo zmienione. Elewacje tynkowane, bez detalu, częściowo o zmienionych otworach okiennych i drzwiowych.

Źródło:

Redakcja naukowa serii prof. dr hab. Jan Skorutowicz "Dawne budownictwa folwarczne"

Jolanta Goszczyńska, Majątki Wielkopolskie, Tom V, Powiat Kościański, Wydawnictwo Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie 1998r., wyd. cyt., s. 29-32.

Gmina Kościan

Tu warto mieszkać, pracować i działać...

2014-04-22

Data zamieszczenia dokumentu w serwisie internetowym

558

Nr
dokumentu